Tomas Ostrauskas, Dalia Butrimaitė, Adomas Butrimas

Akmens amžiaus paminklų žvalgymai Biržulio apyežeryje

1993 m. liepos 7-2O dienomis jungtinė LDA, LNM ir LII ekspedicija žvalgė Biržulio ežero apylinkių, Telšių raj., akmens amžiaus paminklus.

Drenių akmens amžiaus gyvenvietė. Ši gyvenvietė buvo žinoma ir lankoma kaip radimvietė nuo 198O m. LNM yra saugoma didelė titnaginių dirbinių kolekcija iš šios vietos. Titnago dirbiniai buvo renkami maždaug 5O m pločio ir kelių šimtų metrų ilgio plote ant Stervo ežero duburio šiaurinio pakraščio terasos. Dauguma radinių padengti stora balta patina ir priskirtini mezolitui.

Ieškant spėjamo išlikusio kultūrinio sluoksnio buvo atidengta 1Ox2 m perkasa, vėliau, pasirodžius laužavietei ir duobei, praplėsta iki 36 kv. m. Taip pat buvo ištirti trys 1 kv. m dydžio šurfai. Po 27-36 cm ariamu sluoksniu perkasoje atsidengė 1,52x1,42 cm dydžio ir 15-17 cm gylio laužavietė, pripildyta juodų degėsių, angliukų, perdegusių ir skaldytų akmenų. Laužavietėje rastos tik kelios, matyt, atsitiktinai pakliuvusios titnago nuoskalos. Chronologija neaiški. Šalia rasta 4x1,36 m dydžio ir O,7 cm gylio ovali duobė, pripildyta juosvos žemės su nedidelėmis degėsių dėmelėmis. Duobės viduje buvo daug apdirbto titnago, skaldytų akmenų, šiek tiek perdegusių kauliukų ir vienas keramikos, liesintos smėliu, fragmentas. Duobės paskirtis - neaiški, chronologija - galbūt vėlyvasis neolitas. Kitoje laužavietės pusėje buvo dar 2 nevienalaikės duobės. Viena jų - 1O4 cm pločio ir 48 cm gylio, buvo pripildyta pilko smėlio su keliomis patinuotomis nuoskalėlėmis ir datuotina mezolitu. Kita - 22 cm skersmens ir 12.

cm gylio - buvo pripildyta juosvo smėlio ir įkasta į pirmosios kraštą.

Kultūrinis sluoksnis buvo iš dalies išlikęs tik aplink minėtus objektus . Jame rasta baltai patinuotų titnago dirbinių ir nuoskalų, skaldytų akmenų, akmeninis galąstuvas. Didelėje perkasos dalyje ir šurfuose kultūrinis sluoksnis buvo visiškai suardytas. Beveik visi Dreniuose surinkti titnago dirbiniai yra baltai patinuoti ir priskirtini mezolitui. Pažymėtini būdingiausi tipai: grandukai iš atsitiktinių formų nuoskalų, galiniai gremžtukai iš skelčių ir nuoskalų, ašmenėliai iš skelčių dalių su statmenai retušuotu šonu ir be jo, daug mikroskelčių ir jų dalių, tačiau nemaža ir stambių masyvių, taisyklingos formos skelčių, kampinių rėžtukų, grąžtelių, keletas grandukų iš kvarcito ir akmens. Kultūriniu ir chronologiniu atžvilgiu tiksliau suskirstyti šiuo metu neįmanoma. Keli titnagai be patinos ir keramika, liesinta smėliu bei grūstu granitu, liudija apie vėlyvojo neolito gyvenvietę.

Karkliškių 7-oje akmens amžiaus gyvenvietėje buvo iškasti aštuoni 1 kv. m dydžio šurfai. Po 17-53 cm storio ariamu sluoksniu slūgsojo gelsvas ar baltas smėlis ir žvyras be radinių. Šurfuose ant terasos šlaito išsiskyrė nuo terasos viršaus nuartų žemių sluoksnis. Visi radiniai - skaldytinių dalys, gramdukai, skelčių dalys, nuoskalos - buvo rasti suartame sluoksnyje arba paviršiuje. Dauguma jų su balta patina ir datuotini mezolitu.

Karkliškių 8 - oje akmens amžiaus gyvenvietėje buvo iškasti šeši 1 kv. m dydžio šurfai. Po 27-53 cm suartu sluoksniu slūgsojo gelsvas, giliau šviesėjantis smėlis be radinių. Terasos šlaite po ariamu sluoksniu rastas nuo terasos viršaus nuartų žemių sluoksnis. Visi radiniai buvo surasti ariamame sluoksnyje ir dirvos paviršiuje. Iš jų paminėtini: 2 trapecijos, ašmenėliai iš skelčių

dalių, grandukai iš nuoskalų, mikroskelčių dalys, grąžtelių smaigaliai, nuoskalos, skaldyti akmenys. Dauguma jų buvo su balsva patina ir datuotini mezolitu.

Lingėnų akmens amžiaus gyvenvietėje buvo iškasti šeši 1 kv. m dydžio šurfai. Po ariamu sluoksniu slūgsojo nejudinti smėlio, žvyro ir molio sluoksniai be radinių. Nerasta jokių radinių nei šurfuose, nei suartame paviršiuje, išskyrus vėlyvą glazūruotą keramiką ir plytų nuolaužas.

Bargzdžių akmens amžiaus gyvenvietėje buvo ištirti 7 vieno kv. m dydžio šurfai. Po 15-38 cm storio velėna ir dirvožemiu slūgsojo molis. Nerasta jokių radinių.

Pabiržulio 1-oje akmens amžiaus gyvenvietėje buvo iškasti keturi 1 kv. m šurfai - trys ant terasos ir vienas šalia, durpyno pakraštyje. Šurfuose ant terasos po 35-40 cm ariamu sluoksniu, buvo iki 80-140 cm gylio nuartų nuo kalvos viršaus žemių sluoksnis. Šiuose perartuose sluoksniuose rasta susimaišiusios įvairių laikotarpių medžiagos: titnago dirbinių bei akmens amžiaus keramikos, vėlyvosios žiestos keramikos bei geležinių daiktų. Šurfuose ant terasos rasti keli grandukai, skelčių dalių, ašmenėlių taip pat keramikos, liesintos smėlio ir grūsto granito priemaišomis, fragmentų. Tik keletas titnagų buvo su patina. Paviršiuje rastos kelios nuoskalos ir vienas keramikos, liesintos grūstu granitu su trupučiu smėlio, fragmentas. Šurfe durpyno pakraštyje, po 10 cm velėna ir 38-52 cm durpėmis, slūgsojo 14-23 cm storio gelsvo smėlio su organikos dalelėmis sluoksnis. Po juo - 20-22 cm storio suplautas kultūrinis sluoksnis su gausiais angliukais, lazdyno riešutų kevalais. Šiame šurfe rasti du keramikos, liesintos stambiais granito trupiniais, fragmentai (vienas jų plokščias dugnelis) ir skaldyto akmens dalis.

Gyvenvietės teritorijoje aptikta pavienių radinių iš mezolito laikotarpio, tačiau dauguma radinių priklausė vėlyvajam neolitui - žalvario amžiaus pradžiai. Kultūrinis sluoksnis išlikęs durpyne, o ant terasos - sunaikintas.

Pabiržulio 2-oje akmens amžiaus gyvenvietėje buvo iškasti trys 1 kv. m dydžio šurfai. Vienas jų - ant terasos, du- durpyno pakraštyje. Šurfe ant terasos, po 32 cm ariamu sluoksniu, buvo keletas 20-30 cm storio durpių ir smėlio tarpsluoksnių. Po apatiniu juodų durpių sluoksniu, ant aleuritų, rasta skeltės viršutinė dalis su retušu. Šurfuose durpyne, po velėna ir 15-25 cm durpių sluoksniu, buvo 3-5 cm storio gelsvo smėlio sluoksnis. Po juo - plonas sapropelio tarpsluoksnis, o giliau - 10-13 cm storio balto smėlio su angliukais ir lazdyno riešutų kevalais sluoksnis. Viename iš šurfų šiame sluoksnyje buvo rastas gyvūno šonkaulis, gintaro gabalėlis, gludinto akmens dirbinio fragmentas, keturi keramikos, liesintos augalinėmis priemaišomis, fragmentai. Gyvenvietė datuotina ankstyvuoju - viduriniuoju neolitu ir priskirtina Narvos kultūrai.

Pabiržulio kalvos šlaite, tiltelio pusėje, ten, kur pasibaigia keliukas, pervažiavus tiltelį, rasta perdegusi skeltės vidurinė dalis.

Kalvelėje su karjeru, Pabiržulio 3-joje akmens amžiaus radimvietėje, neprivažiavus tiltelio rastas titnaginis grandukas.

Ariamame lauke, einant keliuku nuo Karkliškių kaimo link Biržulio sąsmaukos, apie 100 m nuo melioracinio kanalo link Biržulio sąsmaukos, dešinėje kelio pusėje, rastas grandukas su melsva patina, patinuota nuoskala ir vidurinė skeltės dalis.

Daktariškės 1-oje akmens amžiaus gyvenvietėje buvo iškasti trys 1 kv. m dydžio šurfai. Po 30-40 cm storio ariamu sluoksniu slūgsojo šviesus nejudintas smėlis. Ariamame sluoksnyje rastos dvi perdegusios skelčių dalys ir viena nuoskala.